

Naslov članka/Article:

Tiha zemlja **Pesemsko izročilo z Radiš in iz okolice**

Avtor/Author:

Franc Križnar

DOI:

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Glasba v šoli in vrtcu št. 3/2018, letnik 21

ISSN 1854-9721

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2018

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/glasba-v-soli-in-v-vrtcu/>

Tiha zemlja

Pesemsko izročilo z Radiš in iz okolice

Zbral in uredil Nužej Tolmaier (in Milka Olip),
Slovenski narodopisni Inštitut Urban Jarnik,
Celovec, 2017, 34,00 €

Pravi mali izdajateljski podvig je uspel Slovencem onkraj Karavank, saj je (celovski znanstveni) Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik¹ v letu 2017 izdal obsežno knjižno monografijo s kar tremi dodanimi cedejkami. Zbirka *Tiha zemlja*² predstavlja pesemsko ljudsko izročilo z Radiš in iz okoliških krajev od najstarejših zapisov do sodobne tovrstne pevske literature na tem območju. V prvem delu knjige in priloženega zvočnega gradiva so zbrane pesmi iz doslej neznanih rokopisnih zapisov ali prepisov in pesmi, ki so bile že objavljene v starejših izdajah. Drugi del zbirke pa predstavlja pevsko gradivo, ki se poje še danes in so ga v preteklih letih zapeli zbiratelju Nužju Tol-

maierju posamezni pevci, pevke, družine in pevske skupine. Tako je (glavni) avtor odkril marsikateri dragulj in ga s temi zapisi obvaroval (trajne) pozabe. Del teh zbranih pesmi je torej dokumentiran tudi v zvočni obliki. Celotno in obsežno gradivo daje lep pregled nad razvojem ljudske pesmi v času več stoletij, prikazuje pa tudi zdajšnje (reproduktivno) stanje živega ljudskega izročila v teh letih. Ni treba posebej omenjati, kar je tudi še dodatna vrednost, da je večina objavljenega besedila v slovenskem in nemškem jeziku. Vse to daje omenjeni zbirki mednarodno dimenzijo, ki je zagotovo potrebna ne le Korošcem, temveč vsem Slovencem.

¹ Leta 1983 je *Krščanska kulturna zveza* sprejela v svoja delovna področja zbiranje in proučevanje narodopisnega blaga na Koroškem. Z ustanovitvijo narodopisnega oddelka pri *Krščanski kulturni zvezi* je etnološka dejavnost močno narasla, zato se je *Krščanska kulturna zveza* odločila za novo obliko organizirane etnološke dejavnosti na Koroškem.

Na seji dne 2. 3. 1992 je *Krščanska kulturna zveza* sprejela pravila Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik in ustanovila inštitut.

Od leta 1992 do leta 1994 je *Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik* deloval kot posebna organizacijska enota pri *Krščanski kulturni zvezi*. Dne 28. 5. 1994 je bilo ustanovljeno *Narodopisno društvo Urban Jarnik*, ki je odslej pravni nosilec Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik.

² Povzeto po priredbah za *mešani in ženski zbor* (a cappella) ter *samospev* Franceta Cigana in Egija Gašperšiča se pojavi v kar treh različnih variantah. Pesem ima že v izvornem, arhaičnem, tj. prastarem zapisu eno tako pogostih, popularnih in aktualnih frekvenc v okviru celotnega obdelanega repertoarja, da so ji tako zbiratelj kot urednik in vsi njegovi preostali sodelavci lahko namenili to čast, da zaokroži celotnem projektu; tako pomensko kot oblikovno in pojavno.

Sprednji in zadnji del (notranji strani platnic) prikažeta nazorno, »od kod so pesmi«: jugovzhodno od Celovca pa vse do Drave (Celovec/Klagenfurt, Žrelec/Ebenthal, Lipica/Lipizach, Tuče/Tutzach, Dvorec/Schwarz, Kozje/Kossiach, Verovce/Weouzach, Zgornje Rute/Oberkreuth, Podkrnos/Gurnitz, Kajže/Moosberg, Radiše/Radsberg, Spodnje Rute/Unterkreuth, Podgrad/Rottenstein, Haber/Haber in Medgorje/Mieger. Na vseh nadaljnjih 620 str. je v knjižnem delu najprej objavljen Tolmaierjev uvodnik in avtorjeve zahvale (str. 1–5). V notranji naslovni strani je izdajatelj in založnik navedel, da je »izdaja te zbirke darilo Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik in Krščanske kulturne zveze Nužju Tolmaierju za 70. roj-

stni dan, ki ga je praznoval leta 2012«. Po *Kazalu* (str. 9–10) pa se zvrstijo poglavja knjižnega dela monografije: *Uvodne besede* (11–29), ki so jih prispevali N. Tolmaier, Martina Piko Rustia, Egi Gašperšič, Zalika Kelih Olip in Marko Repnik. *Radiše in okolico – nekoč* (str. 32–342) predstavijo N. Tolmaier (*Marija Ogris in Narodne cerkvene pesmi M. Ogris – prepis Ferčnikovega rokopisa*), Uši Sereinig (*Značilnosti Ferčnikovega prepisa Narodnih cerkvenih pesmi M. Ogris*), M. Piko Rustia (*Loška in Tinjska cerkvena pesmarica*), Klaus Einspieler (*Svetopisemski in teološki biseri v Drobivnikovi pesmarici iz Medgorja in rokopisni zbirki cerkvenih pesmi M. Ogris*), N. Tolmaier (*Jurij Drobivnik, 1828–1915; Oskar Dev, 1868–1932; Posvetne pesmi Jurija Drobivnika, prepis rokopisa O. Deva; Duhovne pesmi J. Drobivnika, prepis rokopisa O. Deva; Priredbe Drobivnikovih pesmi; Jakob Wang, 1848–1904; Koroške narodne slovenske pesmi J. Wanga; Cerkevne pesmi J. Wanga*), M. Pikalo Rustia, Uši Sereinig (*Matija Majar - Ziljski, 1809–1892; M. Majar - Ziljski, Pesmarica cerkvena, izbor pesmi*), N. Tolmaier (*Janez Scheinigg, 1851–1919; J. Scheinigg, Narodne pesmi koroških Slovencev, izbrane pesmi, viže in rime*), U. Sereinig (*Karel Štrekelj, 1859–1912; K. Štrekelj, Slovenske narodne pesmi*), N. Tolmaier (*Kronist Lambert Pisjak, Pevka Elizabeta Kordasch, Jožef Thaler, Pozdravljamo Kraljico in Eduard von Moro, U gartalce rastejo rože lapše*). V drugem in hkrati zadnjem poglavju *Radiše in okolica – danes* (str. 345–612) lahko prebiramo ali še bolje celo zapojemo (saj je večina vseh prejšnjih in naslednjih strani tako ali tako namenjena notnim primerom – objavam celotnih pesmi in še posebej njihovih besedil, seveda samo v izvirni slovenščini): *Kolednice, Rosalia Voith, Anna Krasnik, Podgrda/Rottenstein, Janko Woschitz, Zgornje Rute/Oberkreuth, Magdalena Rumpelnik, Tuce/Tutzach, Lizi Wrulich, Zgornje Rute/Oberkreuth, Marija Mickl/Zgornje Rute/Oberkreuth, Viktorija Bevc, Lobnik pri Železni kapli/Lobnik bei Eisenkappel (Spodnje Rute/Unterkreuth), Neži Schuschmig, Spodnje Rute/Unterkreuth, Marija Wrulich, Lipica/Lipizach, Gertrude Karulle, Celovec/Klagenfurt (Kozje/Kossiach), Kajžnikovi, Kajže/Moosberg, Radiše/Radsberg, Lipica/Lipizach, Radiški puebi, Radiše/Radsberg, Vaška pevka skupina Kozje/Dorfgemeinschaft Kossiach, Nužej Tolmaier, Verovce/Werouzach in Kratkočasnice (zapel Nužej Tolmaier)*. Sledi še *Kazalo pesmi* (str. 613–619) ali kar 356 pesmi, kar samo priča tako o obsegu kot seveda tudi o tehtnosti te zbirke, ne le za Korošce, ampak za celotno Slovenijo. Tu pa je še 14 enot *Pripovednega izročila* (619) in *Okrajšave* (620). Transkripcije glasbe so delo E. Gašperšiča, prevodi v nemščino pa U. Sereinig in Martina Kuchlinga. Lektorja knjige sta bila France in Miha Vrbinč. Naslovnico knjige in plošč, ki so priložene, je oblikoval *Majortom*, avtorica prav tako enovite slike na vseh omenjenih naslovnica je Mirjam Lamichler. Notografijo za knjigo je prepisala ljubljanska *Accordia, d.o.o.* Ta je prispevala tudi natis in vezavo v nakladi 500 kosov. Izdajatelji tega neke vrste presežnega interdisciplinarnega in celo multidisciplinarnega projekta so *Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik* in

Krščanska kulturna zveza (oba iz Celovca/Klagenfurta) in *Javni sklad RS za kulturne dejavnosti* (Ljubljana).

Prva plošča *Tihe zemlje (I)* prinaša duhovne in majniške pesmi, od kolednic pa še novoletne, trikraljevske in godovne pesmi. Ne v izvirnikih ali pa njihovih arhaičnih, prastarih oblikah, ampak njihove (umetne) priredbe. Te so prispevali France Cigan, Egi Gašperšič, Reinhard Walter idr. Nekaj pa je tudi takih, ki so navedene brez avtorjev, kar pomeni, da tu pa tam le še srečamo izvirno ljudsko petje. 23 posnetkov oz. pesmi so pripravili in posneli v izvedbi: MePZ Rož (Lajko Milisavljevič), MePZ Jakob Petelin (Dominik Hudl s solistko Bernard Fink Inzko), APZ Tone Tomšič (Urša Lah s solisti oz. solistkami: Christina Strojjan, Nuška Drašček in Luka Zevnik), MePZ Sele (Roman Verdel), MePZ Radiše (Samo Lampichler, Marko Tolmaier/orgle), MG V Radsberg (Reinhard Walter), Vaška pevka skupina Kozje, Fantovska skupina z Radiš, Dekliška skupina z Radiš, Sängerrunde und Kirchenchor Mieger (Rudi Sochor), MCV Rottenstein (Willi Leschantz), Lizi Wrulich, p. d. Culeh nar, Zgornje Ruše in Radiški fantje. V kolofonu morda manjkajo minutaže vsake od pesmi, kar je najbolj osnovni standard vsake diskografije. Kljub temu lahko seštejemo trajanje celotne plošče, ki je okoli 61 min. Uvod v ploščo je napisala Uši Sereinig, zraven pa je v knjižico k plošči, ki je neke vrste oblikovalski dvojček knjige, v enakem avtorstvu dodan še komentar k priredbam Drobivnikovih pesmi. Sledijo prav tako spremni, muzikološki teksti k majniškim pesmim in kolednicam.

Drugi sklop kar dveh cedejk predstavlja neke vrste retrospektivo najbolj značilnega večglasnega koroškega, tj. slovenskega ljudskega petja. To je očitno še bogatejše, zato pa tudi tak razkorak med repertoarjem prirejene in izvirne slovenske ljudske koroške pesmi. Tudi tukaj se pojavi spontano nemško petje (ob sicer večinskem v slov. jeziku). *Na Tihi zemlji IIa* je zaradi kratkih, minutnih napevov (ali še manj) 55 pesmi, največ ali skoraj izključno vokalne (a cappella = brez spremljave). Pevke in pevci z Radiš in iz okolice: Rosali Voight in Anna Krasnik pojeta *Lušno je na svet živet, Čujte sestre, čujte vi vsi, Ko sem jaz še mlada bila, Stara mati kara me, Zakaj se tak lepšaš, Ich bin, Herr Hauptmann, Dass schönste Blümle auf der Alm, Dekle je prala srajčki dve, Ona je pevala, Z nebes poglej, Bog Sabaot in Strašen dan bo dan plačila*; Janko Woschitz poje *Šopek smo podali ji v roko, Ko pojdami jaz pobič v vas, Mamica moja, povej mi, Oj ti, Volga širokaja in Vstani, mladina*; Magdalena Rumpelnik poje *Jaz sem baron cigan, Ko sem jaz še mlada bila, Čujte, oj čujte, oj mamica vi, Mati piše pismo belo, Nevesta, nevesta, ja kaj ti fali in Ko svetlo sonce gre za goro spat*; Lizi Wrulich poje *Ko se omožila boš in O čuj, Marija, tukaj zbrane*; Marija Mickl poje *Uboga sem ciganka, Nad vasjo je čredo pasla, Oj te mlinar, Soča voda je šumela in Od kod si, dekle, ti doma*; Viktorija Bevc poje *Popotnik pridem čez goro, Spomladi vse se veseli, Saj lepše rožice nima svet, O Marija šmarnica in O Marija brez madeža*; Neži Schuschmig in Angela Resztej odpojeta *Bleda luna, Prelju-*

bo veselje, Ptička je zaprta bila, Revni srček moj, Svetlo sonce se je skrilo, Veseli čas prihaja, Na planin' je lušno biti, Na vej'ci zeleni, Mlado jagnje, Čej so tiste stezice, Oj, pridi, pridi, luba biega smrt, Pojdi na vrt z menoj, Sirota jaz okrog blodim, Eno rožco ljubim, Ptiček prav majhen je, Stara mati krega me, Prvo leto, ko sem služil in Polžek gre v mlinček; Marija Wrulich odpoje še Sveto sonce se je skrilo, Ljuba jejžaš, čej sa hodil in Preljubi dom. Ta repertoar je res pravi in arhaičen, hkrati pa tako zanimiv in značilen za koroško pokrajino (tostran in onstran meja), da je tudi zaradi vsaj minimalne prisotnosti nemškega napeva in nemške ljudske pesmi (v izvorni nemščini) še kako adekvaten za prikaz celotnega repertoarja. Uvodni tekst v knjižico te plošče je napisal kar zbiratelj in sourednik N. Tolmaier. V nadaljevanju besedila so še posebej predstavljeni vsi navedeni izvajalci, ljudske pevke in pevci. Ta plošča je druga po vrsti po dolžini skladbic, pesmi; in ker so te kratke, jih je toliko več (55; 76' 40"). Minutaža vsake posamezne pesmi spet ni zapisana, zato pa jih prepozna in zapiše predvajalnik cedejk.

Naslednja in hkrati zadnja plošča **Tihe zemlje IIb** je z nadaljnjimi 41 skladbami, pesmimi še za kakšno minuto daljša (77' 26"), pravzaprav je nadaljevanje prejšnje; le da se zdaj dramaturgija od sola in dueta razvije v ansambelsko vokalno petje. Po eni strani gre za ansambelsko petje, po drugi pa za subito crescendo do najbolj poznane in popularne koroške (zborovske) pesmi. Čisto nazadnje nam kot pevec solist zapoje še N. Tolmaier. Lep (umetniški) credo, ki ga v vsej poznani in tovrstni diskografiji niti ni lahko najti. Ploščo prične solistka, ljudska pevka Gertrude Karulle *Ena ptica pr'letela, Jaz sem an Piskru Avži, Wem Cott will rechte Gunst erweisen, Wer das Scheiden hat erfunden, Pri tebi o Marija, zbrane in Marija je mimo šla;* in že so z nami prvi vokalni ansambel, Kajžnikovi, ki odpojejo *Nevesta, nevesta, poglej 'kule sabe, Tam pod Lisno goro, Dvanajst je že urca bila, Urci dvanajst je odbila, Le nocoj še luna mila, Oja, oja, ti si dečva moja, Nate mislim v soju zlate zore, Dobro jutro, ljubca moja, Vetrič tihi čez gore hiti, Že rožce po polju cve-tejo, Bledi mesec, Hladna jesen že prihaja, venček Prifurali so furmani, Moj fantič je na Tirolsko vandral, Sijaj mi sončece, Ko psi zalajajo, Od kod si, dekle ti doma, Sem šel, sem šel čez gmajnico, Vsak kmetič bi lahko zveličan bil, Ich bin ein arm' Italiano, Fantje se zbirajo, Kaj nabiraš, Anzeljček, Kako je hiša strašno prazna, Mati ziblje, Mrzel veter tebe žene, Za vasjo je čredo pasla in Rožic ne bom trgala; Radiški puebi pojejo *Glejte, že sonce zahaja, Pod oknom jaz tvojim stojim, Ko se bom zljubil, Nekoč v starih časih, Hladna jesen že prihaja, Prišla bo pomlad in Lahko**

noč vam vsi želimo; Vaška pevsko skupina Kozje odpoje Sonce je tako nizko sjalo, Je živela deklca, Je pa davi slanica padla, Jaz sem ubog cigan in Im Garten blühen Blumen; za konec pa N. Tolmaier odpoje sam (a cappella) staro legendo Kristusovega trpljenja *Marija, Marija je rajžava po pot.*

Medijske oblike tega projekta in pa dramaturgija so v skladu s pričakovanji. Pri nas na Slovenskem so podobne dosežke doslej pokazali edino še profesionalci: GNI ZRC SAZ, RTV Slovenija in morda še katera od (drugih) založb. Pred in za Korošci so to seveda sami založniški profesionalci z mnogo večjimi (finančnimi in moralnimi) pedigreji; pa še to za celoten slovenski (etnični) prostor. Tukaj pa zdaj na enem samem, samcatem prostoru beremo, pojemo in poslušamo koroški repertoar, ki je bil in je še vedno izzivalen za različne percepcijske in recepcijske funkcije. Iskrene (in morda malce zapoznele) čestitke kolegu in prijatelju N. Tolmaierju, da si je zadal takle nahrbtnik in ga seveda zmožal prenesti celo onkraj njegove tako ljubljene Drav'ce; ne seveda sam, ampak tudi ob pomoči številnih Korošcev in še koga zunaj rodne Koroške. Potrebno je poudariti vlogo in pomen že večkrat omenjenega Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik. Ob njem pa so se poleg N. Tolmaierja zbrali v uredniškem odboru celotnega projekta E. Gašperšič, M. Olip, U. Sereinig, M. Kuchling in M. Piko Rustia. Iskrene čestitke vsem, ki ste tudi s tem projektom: knjižno-notne monografije (620 str.) in kar tremi cedejkami (119 pesmi, 215 min glasbe ali dobre tri ure in pol) več kot odlično opravili svoje delo. Že statistično pogledano je tega dela za mnogo več kot za enega samega človeka. Nedvomno so vsi skupaj postavili trajen spomenik svoji ljubljeni Koroški. Njihovo delo ne predstavlja velikih glasbenih oblik, kot so npr. koncerti, opere, simfonije idr., ampak vse tole, kar je zdaj pred nami; prav po njihovih individualnih in kolektivnih zaslugah so to narodovi koncerti, opere, simfonije idr. Omenjeno delo je gladko primerljivo z obsežno, v treh knjigah izdano *Enzyklopädie der slowenischen Kuzlturgeschichte in Kärnten: von den Anfängen bis 1942/Enciklopedija slovenske kulturne zgodovine: od začetkov do leta 1942* pri ugledni dunajski založbi Böhlau (2016); uredila sta jo Katja Sturm Schnabl in Boja Ilija Schnabl. Obe zbirki predstavljata celo veliko več, kot pa lahko vse to velja za dve sicer povsem različni izdaji; povsem nove dimenzije jima daje več kot očitno spogledovanje z nemškim jezikom, torej z jezikom večinskega naroda v Avstriji, dodatno pomembnim za preostali evropski jezikovni in kulturni prostor.